

Levende

natur

Tidsskrift udgivet af WWF Verdensnaturfonden. Nummer 1 - Marts 1999

Chimpanse-kultur

**Donau
tvunget
i knæ**

Guide til ørneoplevelser

**VIETNAMS NATUR
UNDER HÅRDT PRES**

Spar dit spildevand

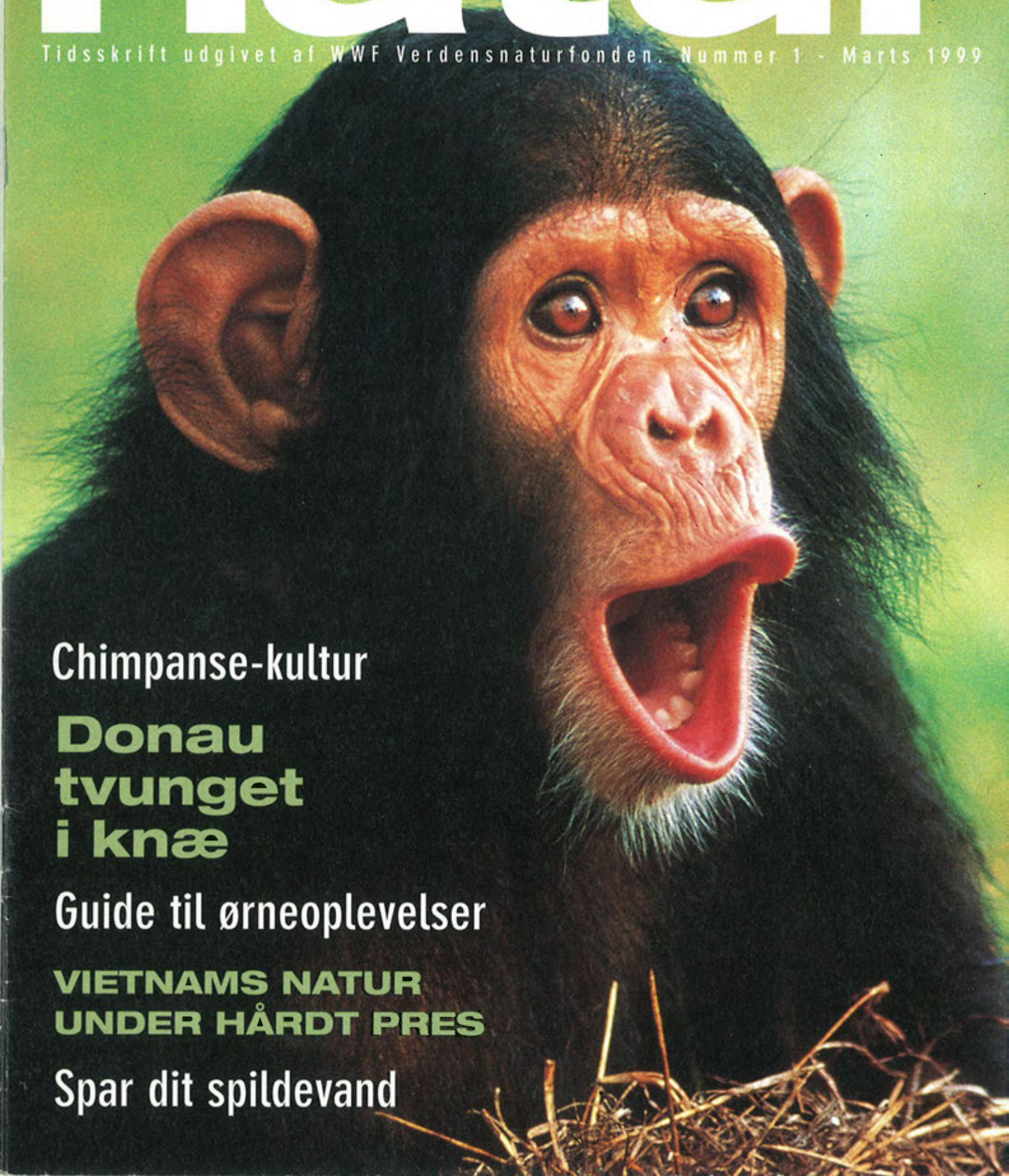

Foto: LARS HANSEN

Vi vil have liv på landet

Der er glædeligt nyt fra Danmarks natur i disse år. En række fuglearter er kommet tilbage, f.eks. havørnen og den sorte stork. Det går godt for odderen, hvor bestanden vokser og breder sig. Og i løbet af året kan vi endda se frem til at få bæveren tilbage.

De gode nyheder var også tiltrængte. I dette århundrede er Danmark blevet mange naturperler fattigere, og der er langt igen, før vi har den natur, danskerne fortjener. Det går stadig skidt for mange af de fugle, vi forbinder med det traditionelle agerland, f.eks. den hvide stork, viben og toplærken. Og der er helt urimelige forhold som den skandaløse bifangst af marsvin i fiskeriet. Men det er tydeligt, at de steder, hvor der gøres en indsats for naturen, nytter det også.

Vi er holdt op med rette vores åer ud, og nogle lægges endda tilbage i deres gamle bugtninger. Vi passer bedre på vandhuller og våde områder og genskaber ovenikøbet nogle af dem. Og små pletter i vores skove får lov at passe sig selv til glæde for de dyr og planter, der har brug for døde træer og urørt skovbund. Vi er blevet bedre til at passe på naturen.

Den udvikling har Europas politikere nu en enestående mulighed for at styrke. EUs landbrugspolitik skal nemlig laves om. Og det har stor betydning, for landbrugspolitikken er nok den vigtigste faktor i udformningen af landskabet og naturen omkring os. Politikken har afspejlet skiftende tiders krav og forventninger, og nu må det være tid til at ændre den i overensstemmelse med de krav og ønsker, nutidens danskere har til landbruget. De krav og ønsker drejer sig meget om natur og miljø.

For det første vil vi have liv på landet. Både dyr, planter og mennesker. Derfor er det ikke nok bare at lappe på de gamle ordninger med nogle små ekstra tilskud, der er lidt "grønnere" end tidligere. Det drejer sig om at se landbruget i en ny og tidssvarende rolle. Om at se landmanden som forvalter af vores landskab og natur - og betale ham for de ydelser, han giver samfundet. Ud over maden er det f.eks. smukke landskaber, naturoplevelser og rent vand. Hvis samfundet er villig til at betale for disse ydelser - på samme måde som der er ydet støtte til produktionen i masser af år - er det givet, at de danske landmænd vil være dygtige nok til at skabe de varierede landskaber, vi ønsker os.

For det andet skal Europas landbrugspolitik give plads til Østeuropa. Mange østeuropæiske lande er på vej ind i EU og vil dermed blive omfattet af den nye landbrugspolitik. Derfor er det vigtigt, at politikken giver dem en reel mulighed for at undgå at gentage alle vores fejltagelser. Lad os hjælpe dem til at finde genvejene, så de kan undgå først at rette åerne ud og dræne alle de våde områder - for derefter at skulle investere store beløb i at bringe det hele tilbage igen. Det er både vi og Østeuropas store naturværdier bedst tjent med.

Kim Carstensen

Kim Carstensen, generalsekretær

Chimpanseunge.
Foto: TONY STONE IMAGES

Levende Natur Nr. 1 - Marts '99

Tidsskrift for international naturbevarelse

UDGIVET AF

WWF Verdensnaturfonden
Ryesgade 3F, 2200 København N.
Telefon 35 36 36 35. Fax 35 39 20 62
www.wwf.dk
e-mail: wwff@wwf.dk
Giro nr. 500-2001

*Man kan blive medlem af WWF
ved at betale minimum 195 kr. om året.
Levende Natur udsendes gratis
til medlemmerne.*

REDAKTION

Ansvarshavende redaktør
Journalist Nanet Poulsen (DJ)

Generalsekretær
Kim Carstensen

Afdelingsleder
Mik Steenberger

Videnskabelige medarbejdere
Tommy Dybbro
Anne-Marie Mikkelsen

PRODUKTION

Layout:
Lenny Larsen, Digital Art & Design

Repro og tryk:
Levison + Johnsen + Johnsen a/s

*Levende Natur er
trykt på 100% genbrugspapir*

Kapløb med tiden i Vietnam

4

...han er omgivet af iturevne brædder, et bord, der er slået til pindebrænde, tallerkner og glas spredt hult til bulter. Ødelæggelsen er total. Fem elefanter har været på plyndringsrogt...

Af Henrik Grunnet, journalist

Ørnen er landet

8

Havørnen yngler atter i Danmark. Det kan give mageløse oplevelser til danskerne.

Af Henrik Dissing, videnskabelig medarbejder, WWF.

Forsøg på at redde Donau

12

100 års brug som losseplads sætter nu for alvor sine spor langs Europas næstlængste flod Donau. Med en række pilotprojekter forsøger WWF at danne skole for en sundere omgang med floden.

Af Morten Crone og Uffe Tang, journalister.

Grønne bud...

18

...på renere spildevand fra de private husholdninger. Af Grøn Information.

Den ny chimpanse

19

Nyere forskning viser, at der ikke er nær så stor forskel på chimpanse og menneske som hidtil antaget.

Af Bent Jørgensen, tidligere direktør for Zoologisk Have.

WWF - World Wide Fund for Nature - er en privat og uafhængig organisation, som arbejder for at løse globale natur- og miljøproblemer. WWF er repræsenteret i 53 lande, og WWF Verdensnaturfonden er den danske afdeling. Formålet med WWF's arbejde er at bevare naturens mangfoldighed, at sikre at udnyttelsen af naturens ressourcer sker på en bæredygtig måde og at bekæmpe forurening og unødigt forbrug af ressourcer og energi.

Der er meget store værdier i Vietnams natur. Fund af nye arter tyder på, at der stadig er ukendte værdier. Men naturen i Vietnam er hårdt presset. I sammenligning med det øvrige Sydøstasien er ødelæggelserne meget fremskredne. I et kapløb med tiden starter WWF-Danmark dette forår et projekt, der skal sikre de mest værdifulde naturområder i landet.

Fodsporene er ikke til at tage fejl af. I den fugtige jord minder de om huller til danske telefonpæle, der ved en planmæssig fejltagelse er hamret ned i ét stort virvar.

10 meter derfra sidder en mand og kigger mismodigt ud i luften. Han er omgivet af iturevne brædder, et bord, der er slået til pindebrænde, tallerkner og glas spredt hult til bulter ud over få kvadratmeter. Ødelæggelsen er total. Kun en enkelt bjælke holder resterne af stråtaget på det, der indtil for få timer siden var mandens hytte.

"De kom løbende ud af skoven og stormede mod hytten. Jeg måtte flygte, ellers havde de også trampet mig ned", fortæller manden. På få minutter har han mistet alt, hvad han ejede.

En flok på fem elefanter er gået på plyndringstogt i den lille vietnamesiske landsby.

De har trampet rundt i markerne og ødelagt de af landsbyens hytter, der var tættest på junglen.

Kort efter angrebet mødes mændene i landsbyen med geværer. Elefanterne skal slås ihjel. Den indiske biolog Shantini Dawson er på dette tidspunkt i Vietnam for at kortlægge elefantbestanden for WWF. Hun er tilfældigvis i den lille landsby, men hun har oplevet situationen med desperate elefanter før. Hvert år bliver mennesker i Vietnam dræbt af elefanter. Shantini Dawson forsøger at tale landsbyens leder til ro: "Elefanterne reagerer, fordi de er trængt. Junglen omkring dem forsvinder. De søger ud for at finde føde".

Men for en landsby, der har mistet en væsentlig indtægt på grund af ødelagte afgrøder, og hvor flere af indbyggerne har været i livsfare, er det svært at forstå hensynet til elefanterne.

Det lykkes først for Shantini Dawson at få dæmpet gemytterne, da hun lover, at hun vil gøre, hvad hun kan for, at landsbyen kan få økonomisk kompensation for sine tab på grund af elefanternes hærgen.

Bjergslugternes hemmelighed

Elefantangrebet i den lille landsby er betegnende for naturens status i Vietnam. Kun en tiendedel af landets oprindelige jungle er tilbage. Til gengæld er denne tiendedel så rig på dyrearter, at vietnamesiske og internationale biologer arbejder intenst på at bevare den sidste rest oprindelig natur.

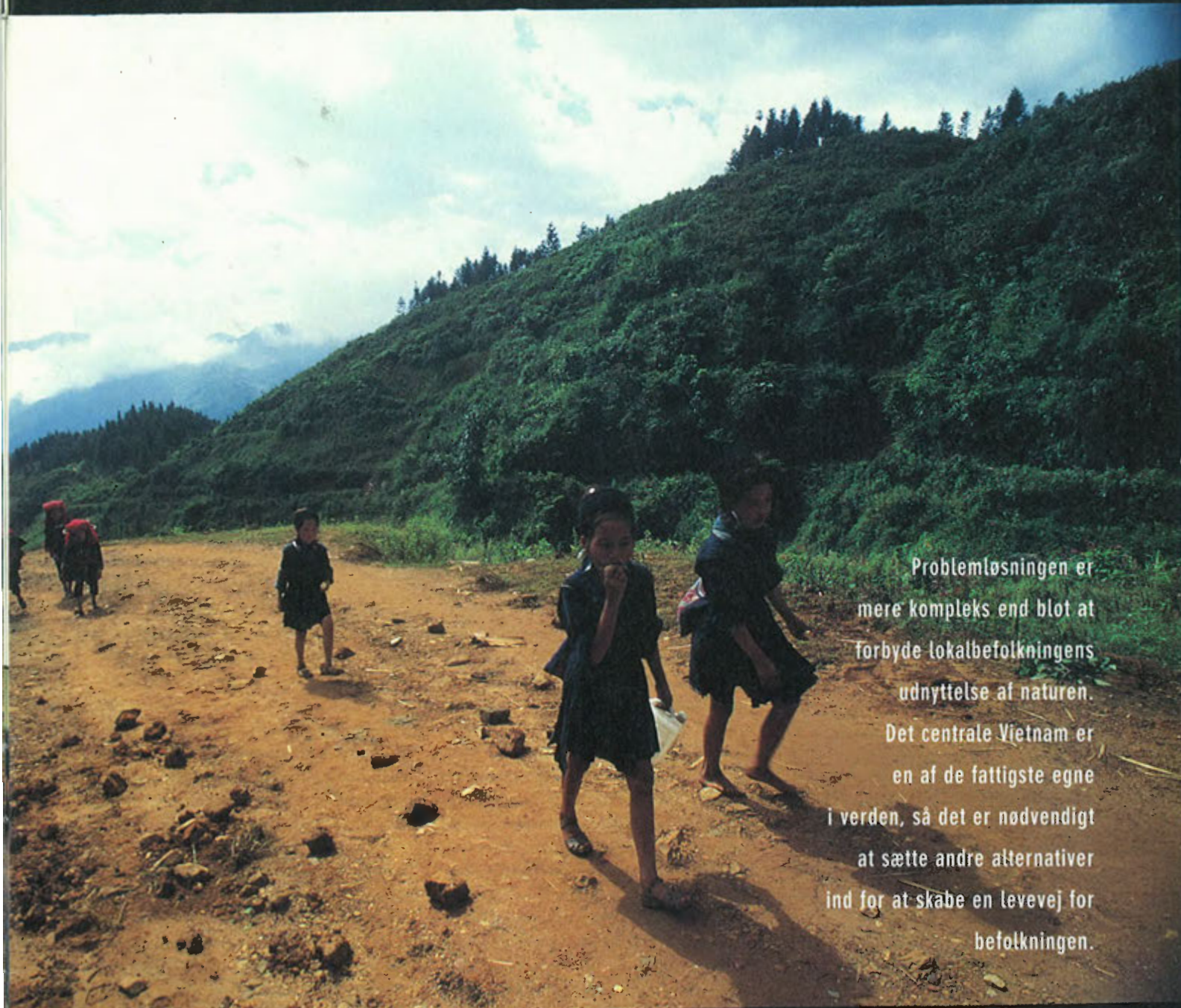
"Det er som om, naturen selv forsøger at bevise, at den kan overleve på trods af det intense pres, der bliver lagt på de begrænsede ressourcer", siger den engelske biolog John MacKinnon, der i mere end tyve år har specialiseret sig i Asiens dyreliv. Elefanter, tigre, leoparder, bjørne og næsehorn er blot nogle af de større

natu

Sidste udkald for ren i Vietnam

Problemløsningen er mere kompleks end blot at forbyde lokalbefolkningens udnyttelse af naturen. Det centrale Vietnam er en af de fattigste egne i verden, så det er nødvendigt at sætte andre alternativer ind for at skabe en levevej for befolkningen.

Foto: 2.maj

Foto: TV2-Danmark. Fra programmet "Vu Quang - Vietnams glemte regnskov."

pattedyr, der stadig kan findes i Vietnams jungle.

Men herudover gemmer det centrale Vietnam på en hemmelighed, som det endnu ikke er lykkedes forskerne at finde forklaringen på.

I bjergslugterne i jungleområderne på grænsen mellem Vietnam og Laos finder man hvert år plantearter, man ikke anede eksistensen af - plantearter, som måske kan være med til at give os medicin mod de sygdomme, vi ikke kan bekæmpe i dag. I floderne har vietnamesiske biologer fundet fisk, man heller ikke kan finde andre steder, og som en verdenssensation har biologer fra det vietnamesiske skovministerium og WWF i samarbejde med Peter Arctander fra Københavns Universitet på fem år DNA-bestemt tre nye pattedyrarter i denne ufremkommelige jungle. Det er en trediedel af det totale antal nye større pattedyr, der

er blevet beskrevet i dette århundrede, og alt tyder på, at der vil være flere arter. Klimaet, den isolerede beliggenhed og genetiske mutationer har været fremme som forklaringen på, hvorfor dyre- og plantelivet er så specielt præcis i dette område, men ingen har endnu kunnet fastslå svaret med sikkerhed.

Kapløb med tiden

Gennem FNs udviklingsprogram støtter blandt andre Holland, Danmark, Tyskland, Sverige, EU og Verdensbanken etableringen af et net af nationalparker med forbindende korridorer, der skal forsøge at redde de sidste rester af oprindelig natur i Vietnam. WWF er i samarbejde med Vietnams skovministerium rådgivere for projektet.

"Der er meget store værdier i Vietnams natur. Fundene af de nye arter tyder på, at der stadig er ukendte værdier. Men

det er samtidig et faktum, at naturen i Vietnam er hårdt presset. Selv hvis man sammenligner med det øvrige Sydøstasien, er ødelæggelserne af naturen gået stærkt og er i dag meget fremskredne", siger biolog Troels Dam Christensen, der leder WWF Danmarks program for Sydøstasien.

Han skal i dette forår være med til at starte et projekt i Vietnam, som skal hjælpe med at revidere forvaltningen af de beskyttede områder i landet. Den danske regering har gennem DANIDA givet ti millioner kroner til projektet.

"Den vietnamesiske regering har for nylig besluttet at udvide arealet af beskyttede naturområder for på den måde at arbejde for, at biodiversiteten kan bevares. Dette er meget positivt. Men der er samtidig et stort behov for at styrke og forbedre forvaltningen af både de nye og de eksisterende beskyttede natur-

WWF Verdensnaturfondens Præsident, HKH Prins Henrik, tager i marts måned på en 12 dages rejse til Vietnam. Prinsen skal bl.a. besøge en række WWF-projekter i landet, og han får således et direkte indblik i WWFs indsats for at bevare de truede regnskove i Sydøstasien. For Prinsen bliver det samtidig det første gensyn med Hanoi, hvor han boede en del af sin barndom. Verdensnaturfondens medlemmer vil på TV2 og Danmarks Radio kunne følge med på rejsen.

områder, hvis deres rige dyre- og planteliv skal sikres. Vi skal gennem projektet hjælpe med til, at dette sker", siger Troels Dam Christensen.

Men det er et kapløb med tiden. Og et kapløb med indbyggede konflikter.

Ved en af indfaldsstierne til Vu Quang Nationalpark støder vi på problemets dobbeltsidighed. I et lille skur sidder en mand. Bag ham står en riffel. Han er sat her for at forhindre, at beboerne i de nærliggende landsbyer fælder træer i nationalparken og for at forhindre krybskytter i at transportere deres bytte ud af junglen. 500 kilometer herfra ligger grænsen til Kina og på trods af, at der i 1996 blev indført totalt forbud mod at udføre skind, gevirer og knogler fra Vietnam til den kinesiske medicinproduktion, så lever smugleriet i bedste velgående. Vagtmanden med riflen fortæller os, at der ikke har været mennesker og slet ikke krybskytter i dagevis. Men på vores vej mod nationalparken har vi set mennesker komme ud af nationalparken trækende med stakkevis af nyfældet brænde, og i vagtmandens egen hytte ser vi en bunke med abeskind, der tydeligvis er fanget med snare for nylig.

Mængden af skind her er i sig selv lille, men Pham Nhat fra Vietnams universitet for skovbrug har oplevet en lille landsby, hvor beboerne på et år havde fanget 5.000 aber.

"Selv uden at vi kender de nøjagtige tal for abernes population, kan man regne ud, at det ikke er bæredygtigt med en sådan fangst. Der må gribes ind hurtigt", siger han.

Befolkningen skal overleve

Men problemløsningen er mere kompleks end blot at forbyde lokalbefolkningens udnyttelse af naturen. Det centrale Vietnam er en af de fattigste egne i verden, så det er nødvendigt at sætte andre alternativer ind for at skabe en levevej for befolkningen.

"Når vi planlægger nationale økologiske projekter, er det nødvendigt at medtage folks levemæssige behov", siger Nguyen Ngoc Sinh, der er direktør for Vietnams miljøagentur. Agenturet står for den nye plan for bevarelsen af en mangfoldig natur i Vietnam.

"Vi skal ikke holde os tilbage fra at afprøve nye og anderledes metoder for at beskytte miljøet og bevare den biologiske mangfoldighed", siger Nguyen Ngoc Sinh.

Det er baggrunden for den ambitiøse plan, der ikke blot søger at bevare naturen på naturens egne præmisser, men også forsøger at give befolkningen en forståelse for, at man kun kan dræbe et dyr og tjene penge på det én gang, og at træ fra junglen til tømmer ikke lader sig erstatte de næste mange år.

I grænsezonerne op til nationalparkerne bliver etableret hjortefarme, sommerfuglefarme og plantager med hurtigtvoksende træarter. Disse tiltag kan forholdsvis hurtigt etablere en alternativ indkomst til befolkningen. Samtidig bliver lokal arbejdskraft omskoleet til skovrangers, der kan arbejde for effektivt at beskytte junglen ligesom de kan fungere som guider for den øko-turisme, der er på vej med stormskridt.

Desuden kommer der økonomisk hjælp til etablering af medicinske centre og lærere til skoler, hvor uddannelse i naturbevarelse vil være et væsentligt element.

"Der skal en mentalitetsændring til. Det vigtigste er, at folk selv arbejder for at bevare naturens værdier. Derfor er det vigtigt med oplysning om problemerne, og dernæst at give de lokale befolkninger mulighed for at vælge en mere bæredygtig udnyttelse af den omgivende natur", siger Troels Dam Christensen.

Målet er, at Vietnams natur overlever. Efter at markedsøkonomien er kommet til landet med de 75 millioner indbyggere, har det private initiativ ført til en yderligere rovdrift på naturen med intensiv skovfældning og erosion til følge. Før

da var naturen udsat for ti års krig med kemisk krigsførelse, hvor amerikanerne bl.a. sprayede junglen med stoffet Agent Orange, der fjernede bladene på de træer, som var det beskyttende bombeskjul for de vietnamesiske tropper.

Vietnams befolkning vandt krigen. Man kan kun håbe og arbejde for, at Vietnams natur ikke ender som taber i den sidste ende. ■

Øverst: WWF medarbejder Thi Dao fra Hanoi med kranier fra en af de nyopdagede pattedyrarter - en muntjak.

Midten: Vu Quang okse.

Foto: Polfoto (øverst) / WWF

Giv dig selv en prægtig naturoplevelse

Havørnen er vendt tilbage som ynglefugl i Danmark. Læs her, hvor du kan komme ud at se de store fugle.

Foto: FOCI

Det danske landskab er inde i en god udvikling. Naturgenopretning, skovrejsning og udpegning af naturskov er i gang, og nogle - men desværre ikke alle - af de større dyre- og fuglearter trives. Blandt de arter, der efter en menneskealders fravær igen trives i den danske natur, er havørnen.

Havørnen yngede i Danmark frem til 1912, men var derefter stort set væk frem til 1996, hvor disse prægtige fugle igen begyndte at yngle på dansk jord. Det var med to havørnepar i Sønderjylland. I 1998 blev det til fire par, der fik i alt seks unger på vingerne.

Det er muligt at komme ud at opleve havørnene ved deres ynglepladser. Dansk Ornitologisk Forening (DOF) har sammen med ejerne af de pågældende områder taget initiativ til formidling om og anvisning af de bedst egnede ynglepladser. Desuden foretager DOF frivillig overvågning af ynglepladserne.

"I et så tætbeholdt land som Danmark kan vi kun have ørne, hvis befolkningen accepterer fuglene", siger DOFs

næstformand, Benny Génsbøl, "derfor fortæller vi offentligt, hvor de yngler, og vi opfordrer folk til at tage ud at se fuglene. Og vi kan se, at folk respekterer afspærringerne, som er placeret 500 meter fra fuglenes reder."

HER KAN DU SE HAVØRNENE VED DERES YNGLEPLADSER:

Hejrede Sø, Maribo: Kør til Sølund Jordbrugsskole, øst for Hejrede Sø. Her er indrettet en observationsplads ud til vejen ved den gamle roekule. Sydfyn: Redestedet er ikke tilgængeligt. Ørnene ses ofte ved Brændegårdssøen. Bl.a. jager de efter søens mange skarver. Bedst sensommer, når ungen er fløjet af reden.

Bankel Sø, Haderslev: Prøv ved fugletårnet i søens nordende, hvorfra fuglene kan ses fouragere. Selve reden er ikke synlig.

Hostrup Sø, Aabenraa: Se ørnene jage ved søen.

Også i vores nabolande trives havørnen. Tabellen viser den finske bestands udvikling.

Antal par: 1983: 52 par 1996: 128 par	Par med yngle-succes: 1980-84: 36,8% af bestanden 1985-89: 42,4% af bestanden 1990-94: 58,5% af bestanden
Tilvækst i antallet af ynglepar: 1982-86: 3,6% pr. år 1987-91: 6,9% pr. år 1992-96: 8,5% pr. år	
Antal unger i udvalgte år: 1970: 8 1978: 20 1987: 35 1994: 85	

DOF har i en årrække stået bag vinterfodring af ørnene, også her med et ønske om at få folk ud at se fuglene. Dette kan du få mere information ved henvendelse til DOF på telefon 33314404 eller www.dof.dk/havoern.

Ynglesuccessen kan ikke umiddelbart tilskrives vinterfodringen, idet ynglefuglene sandsynligvis er indvandret fra Tyskland, mens fodringsfuglene har været svenske. I alt gæstes Danmark af 30-50 havørne hver vinter.

Dansk Ornitologisk Forening påbegyndte vinterfodring i 1992-93. Det er planen at fortsætte i 10 år. Til den tid er det håbet, at vi atter har en mindre, men stabil og sund ynglehesrand af havørne i Danmark.

Ørnene har altid hørt hjemme i det danske landskab. Nu er de efter mange år heldigvis vendt tilbage - og vores omgivelser er blevet rigere.

Til sidst: Husk at holde afstand, 500 meter fra reden. Og busk kikkerten. Nok er ørne store fugle, men de ses ofte på lang afstand! ■

WWF NOTER

Dansk marsvinebifangst indbragt for EU-kommissionen

WWF Verdensnaturfonden har i årevis kritiseret den omfattende bifangst af marsvin, der finder sted i danske farvande og har efterlyst konkrete aktiviteter til at nedbringe fangsten. I efteråret 1998 offentliggjorde Miljøministeriet og Fødevareministeriet så endelig en handlingsplan for reduktion af bifangsten.

Efter WWF's opfattelse er planen langt fra tilstrækkelig, idet den først og fremmest satser på, at der med tiden skal arbejdes henimod, at fiskernes net udstyres med akustiske alarmer eller støj-sendere, som skal skræmme marsvine-
ne væk fra de farlige net.

WWF mener, at der også bør tages skridt til at indskrænke den form for fiskeri, der erfaringsmæssigt giver de største problemer.

Sammen med tre andre danske natur- og miljøorganisationer har WWF derfor klaget til EU-kommissionen og anmodet den om en vurdering af, om Danmark med sin omfattende bifangst af den lille hvalart lever op til EU's såkaldte Habitatdirektiv, som handler om beskyttelse af levesteder for truede dyr og planter.

Foto: Biofoto

Skovbrande truer orangutanger

De store brande i Indonesien og Malaysia i 1997 og 1998 berørte et langt større område end tidligere antaget. Ifølge University of Singapore er over 8 millioner hektar (80.000 km²) skov og anden vegetation blevet offer for brandene. Tidligere rapporter har anslået det afbrændte areal til at være langt mindre.

En væsentlig årsag til de store brande var omdannelse af meget store områder skov og anden vegetation til plantage-land. Især er meget land blevet ryddet for at plante oliepalmer. 5,5 mio. hektar land er allerede blevet omdannet til oliepalmeplantager i Indonesien.

WWF anslår, at de skove, der huser orangutanger i Indonesien og Malaysia, er blevet reduceret væsentligt på grund af brandene. Resultatet er en katastrofal tilbagegang for verdens bestand af denne store menneskeabe, og samtidig mange andre dyre- og plantearter, som deler skoven med orangutangen.

På den baggrund har WWF opfordret den indonesiske regering til at sikre, at en yderligere udbygning af plantageindustrien sker i de områder, som allerede er blevet ødelagt af skovbrandene. Og ikke, som det i høj grad har været tilfældet indtil nu, ved at fælde nye skovområder.

Foto: Tony Stone Images

Hjemmesiden godt fra start

Da vi i begyndelsen af oktober 1998 gik i luften med vores hjemmeside, var vi selvfølgelig spændte på, hvordan den ville blive modtaget. Vi kan nu konstatere, at den er kommet særdeles godt fra start. Hjemmesiden havde mere end 15.000 besøgende den første halvanden måned. Og den har fået mange roser med på vejen, herunder fra søgemaskinen Kvasir, som ligefrem har udnævnt den til at være et såkaldt Plets-kud. Men også blandt de mange besøgende lyder positive røster, der bl.a. fremhæver forhold som stor overskuelighed, hurtighed og relevante informationer. Vi siger tak for kommentarerne og fortsætter naturligvis med at gøre www.wwf.dk endnu mere interessant.

WWF NOTER *fortsat*

Foto: WWF

i Buenos Aires fandt sted i skyggen af orkanen Mitch' hærgen i Mellemamerika. Og selv om der ikke er noget videnskabeligt bevis for, at katastrofen i Mellemamerika er et resultat af menneskeskabte klimaforandringer, så anerkendte mødet i en resolution, at orkanen er et signal om, at en indsats mod klimaforandringer er påkrævet. WWF deltog i forhandlingerne i Buenos Aires som observatør.

Tomgang i klimaforhandlinger

Miljøministre fra alverdens lande mødtes i november 1998 i Buenos Aires i Argentina til endnu en runde forhandlinger i Klimakonventionen.

Da ministrene mødtes sidst, i den japanske by Kyoto i december 1997, vedtog de en tillægsaftale til Klimakonventionen, som fik navnet Kyoto-protokollen. Ifølge den skal de industrialiserede lande gennemsnitligt reducere deres udledninger af CO₂ og fem andre drivhusgasser med 5,2% inden år 2010.

Forhandlingerne i Buenos Aires havde til formål at drøfte, hvordan verdens lande kan opfylde disse krav.

Man blev stort set kun enige om en dato for, hvornår man skal være enige: Om to år, i efteråret 2000. Senest da skal man bl.a. have udarbejdet et regelsæt for international handel med CO₂-udledningstilladelser. Forhandlingerne

Europæisk 10-års jubilæum markeret i Danmark

I slutningen af januar mødtes ca. 60 mennesker fra WWFs europæiske netværk i Danmark til det årlige styrelsesmøde. Verdensnaturfonden var vært for dette fire-dages møde, som samtidig markerede 10-års jubilæet for WWFs Europa-program. Programmet er den fælles strategi for at beskytte europæisk miljø og natur med hovedindsatsen på skov, hav, ferskvand, klima, landbrug, beskyttede områder, økonomi og Europas globale ansvar.

Programmet koordineres mellem 14 nationale organisationer, 5 regionale programkontorer og 12 tematiske koordineringskontorer. Styrelsesmødet er det øverste organ for planlægning af strategier og prioritering af WWFs indsats i Europa. Sidste år blev leder af WWFs videnskabelige afdeling i Danmark, Michael Brinch Pedersen, valgt som ny formand for Europa-programmet for en tre-årig periode.

I forbindelse med mødet blev der også tid til en ekskursion til naturlokaliteter i Nordsjælland. Fejringen af jubilæet blev sponsoreret af Novo Nordisk A/S.

I næste nummer af *Levende Natur* bringer vi en større omtale af WWFs Europa-program.

Tak til BT

I august 1998 kunne man i dagbladet BT læse Ghita Nørby's dagbøger fra hendes rejse til Uganda for at opleve bjerggorillærne på tæt hold.

Samtidig opfordrede BT sine læsere til at ringe 50 kroner ind til støtte for Operation Oskar. Resultatet af indsamlingskampagnen forelå i december måned, og BT overrakte herefter præsidenten for WWF Verdensnaturfonden, HKH Prinsen, en check på 100.000 kroner.

Vi siger tusind tak til BT og de mange læsere, som har bidraget til denne flotte gave til Oskar og hans slægtninge.

Foto: Biefoto

Generelle henvendelser: wwf@wwf.dkRegnskabsafdelingen: accounts@wwf.dkKampagneafdelingen: campaign@wwf.dkVidenskabelig afdeling: conservation@wwf.dkPressesekretæren: press@wwf.dkLevende Natur: levende.natur@wwf.dk

Foto: Kristian Krogh

Ny medarbejder i kampagneafdelingen

Betina Albrechtsen er pr. 1. januar 1999 ansat som fundraiser i kampagneafdelingen.

Hun er uddannet afsætningsøkonom fra Handelshøjskolen i København, har været ansat i reklamebranchen og kommer direkte fra en forældreorlov med sit tredje barn. Betina skal være med til at styrke Verdensnaturfondens samarbejde med erhvervslivet og arbejdet med store donationer.

Øget opbakning til WWF

Siden sommeren 1998 har WWF oplevet en markant vækst i antallet af støtter. Hele 9.000 nye er det blevet til, og det betyder, at flere end 70.000 danskere her i begyndelsen af det nye år bakker økonomisk op om vores arbejde.

Nyt stærkt kreditkort

Danmark bliver snart et kreditkort rigere. I foråret 1999 lancerer WWF Verdensnaturfonden en nyskabelse på det danske marked, nemlig et kreditkort, som udover at bære WWFs navn og logo i et unikt og meget smukt design udmærker sig ved at være en fremtidig indtægtskilde for WWF.

MasterCard står bag WWF-kortet, og det betyder, at kortet kan bruges som kreditkort, købekort og hævekort et utal af steder i Danmark og resten af verden.

Støtte til natur og mennesker i Rusland

WWF Verdensnaturfonden har modtaget knap 7 millioner kroner i støtte fra Miljøministeriets såkaldte Øststøtteordning til et særdeles spændende projekt i Rusland.

Projektet skal medvirke til at sikre det unikke russiske netværk af naturreservater, som omfatter mere end 100 meget vigtige naturområder i hele det kæmpestore land. Hovedparten af reservaterne blev oprettet under det tidligere Sovjet-styre, uden at den lokale befolkning og dens repræsentanter havde nogen indflydelse på reservaternes drift. WWFs projekt skal søge at vise, hvorledes reservaterne kan blive en gevinst for de mennesker, der bor i deres nærhed.

Projektet vil tage udgangspunkt i fire modelprojekter samt i WWFs Ruslands-kontors omfattende viden om naturreservaterne i resten af landet.

Foto: WWF

For hvert WWF-MasterCard, der bliver oprettet, og for hver betaling, der finder sted med kortet, modtager Verdensnaturfonden et beløb til sit naturbevarende arbejde. Disse donationer til WWF lægges ikke oven i prisen på kortet, så med et WWF-MasterCard er du med til at støtte en god sag, uden at det koster dig en krone ekstra.

Verdensnaturfondens medlemmer bliver de første, der får tilbudt det nye WWF-kreditkort. Det sker i næste nummer af Levende Natur, hvor vi også vil afsløre,

hvad "barnet" hedder, og hvordan det ser ud.

Vi tror, at rigtig mange vil få glæde af WWFs nye kreditkort, og vi håber, at det kan få endnu flere danskere til at bakke op om indsatsen for truede dyr og naturområder overalt på Jorden.

Hvis du ikke kan vente med at bestille dit eget WWF-MasterCard, kan du allerede nu ringe til Bodil Petersen på telefon 35 36 36 35. Så sørger hun for, at du i løbet af april modtager bestillings-materialet som en af de første.

Donau-floden:

- Udspringer i Schwarzwald, Sydtyskland og udmunder i Sortehavet.
- Løber gennem 10 lande - flere end nogen anden flod i verden.
- I alt 17 lande regnes med til dens opland.
- Er med sine 2857 kilometer Europas næstlængste flod. Volga er længst.
- 80 millioner mennesker lever i flodens opland.
- Floden og grundvandsreserverne langs den er drikkevand for 20 millioner mennesker.
- Donau dræner otte procent af den europæiske landmasse.
- 58 vandkraftværker tæmmer floden på dens første 1000 kilometer.
- Donau transporterer hvert år cirka 50 millioner tons sten, grus og andre materialer. Geologer anslår, at Donau har fyldt Sortehavet op i løbet af få millioner år.
- Materialerne danner øer under vejs. Sammen med engene er de flodens naturlige rensningsanlæg.

WWF viser

Foto: P. Caron-Sygmæ

På mange af Donaus bulgarske øer har indbyggerne i årtier drevet intensivt skovbrug. Det har forringet flodens naturlige selvrensende effekt og samtidig ødelagt vigtige ynglepladser for sjældne fugle.

WWFs projekt skal demonstrere, hvordan de lokale beboere

kan fortsætte skovbruget samtidig med, at de genopretter og beskytter økosystemers naturlige vegetation. Og det er på høje tid, for da WWF for tre år siden påbegyndte pilotprojektet i Bulgarien, var 95 procent af de naturligt forekommende skove ved Donau ødelagt.

Af Morten Crone og Uffe Tang, journalister

vej på Donau

Et helt århundredes forurening har tvunget Europas næstlængste flod, Donau, i knæ. Nu skal en storstilet redningsaktion vende udviklingen.

Ti lande - heriblandt tidligere fjender - skal samarbejde, hvis der skal være et håb for Donau, som på grund af en meget stor artsrigdom kaldes "Europas Amazonas".

WWFs bidrag til redningsaktionen består af fem pilotprojekter, det såkaldte Green Danube Program.

Projekternes formål er at danne skole langs floden. De kan ikke i sig selv redde den.

Levende Natur har besøgt et af projekterne, som ligger på grænsen mellem Bulgarien og Rumænien.

Grundholdningen i alle fem pilotprojekter under Green Danube Programmet er, at uden lokal involvering får man ikke succes. De lokale skal inddrages, for man kan ikke skelne menneskene fra miljøet.

De lever der og er en del af det, siger Philip Weller, der for WWF

International er chefkoordinator på Green Danube Programmet. WWF satser på øerne, fordi de er en vigtig del af flodens naturlige rensningsanlæg. Øerne oversvømmes med jævne mellemrum og er hjemsted for blandt andet et rigt fugleliv og for træer, som ikke findes andre steder i verden. →

Floden som losseplads

Engang kunne en mand med lethed forsørge sin familie ved at fiske på Donau. Fiskeriet var en af områdets vigtigste indtægtskilder, og hvert år blev tonsvis af fisk herfra solgt over hele Bulgarien.

Men det, som før var et flydende spisekammer, er nu ødelagt af industri, byer og landbrug langs hele floden. I de sidste hundrede år er den blevet brugt som en bekvem losseplads for tonsvis af affald: Hvert år skyller Donau blandt andet omkring 1000 tons krom, 60 tons kviksølv og 50 tons benzen ud i Sortehavet.

Ibziarn Chatmaliey viser vej ned til sin lille jolle ved flodbredden. Han var selv fisker engang, men i dag lever han af at transportere arbejdere, eksperter og gæster ud til WWFs projekt på øen Vardim nogle minutters sejlads fra byen af samme navn.

Set fra den lavtliggende træbåd ligner floden og de skovklædte bredder en tropisk regnskov. Og en del af bevoksningen er stadig så rig og varieret, at selv eksperter sammenligner området med de velkendte tropiske og subtropiske regnskove.

Men floden er trængt. Det nordlige Bulgariens hovedbidrag til ødelæggelsen af Donau er det intensive skovbrug. Det har i årtier været en værdifuld indtægtskilde for området, efter at fiskeriet gik ned.

Kamp fra hus til hus

I dag dominerer hurtigtvoksende popler i snorlige rækker øen Vardim. Oprindeligt var det den specielle Vardim-eg, der havde overtaget. Netop denne eg findes ikke andre steder på kloden. Vardim-egen var tæt på udryddelse, men siden 1995 har den bulgarske skovstyrelse sammen med WWF arbejdet på at redde den sjældne træart.

Det kendetegner både dette og WWFs øvrige pilotprojekter på Donau, at de er langsigtede og grundlæggende simple. Udover at genplante egen og give den bedre vilkår går projektet her ud på at ændre de lokale indbyggeres holdninger til naturen og miljøet.

Men det kan være en tung opgave at overbevise bulgarske bønder, skovbrugere og fiskere om, at de skal tænke langsigtet i deres udnyttelse af naturen. I Bulgarien ligger opgaven på skuldrene af Georgy Tinchev, der er direktør for den bul-

garske skovstyrelses afdeling for naturbeskyttelse. Han repræsenterer de bulgarske myndigheder i samarbejdet med WWF og vurderer, at det sværeste ved projektet er at overtale de lokale til samarbejde: Det er kamp fra hus til hus, siger han, og fortæller, at han sammen med sine medarbejdere rent faktisk går fra hus til hus og forsøger at overbevise landsbyernes indbyggere om det nødvendige i projektet.

I Vardim har Georgy Tinchev fået opbakning af en gruppe lokale beboere, der i dag er ansat ved projektet. Og der er

De hvide ringe viser WWFs projekter. Fra venstre mod højre er det Isar, Central-Donau, Drava, Donaus øer og Donaus delta.

Pelikaner i Donaus delta.

Foto: P. Caron-Sygm

arbejde til mange år, for det tager tid at dyrke egetræer. Af de få 200 år gamle ege, der er tilbage, er enkelte udvalgt som modertræer. Deres agern indsamles, plantes i rækker bag trådhegn, som beskytter mod vildsvin, og passes af de lokale. Efterhånden som de nye egetræer breder sig på øen, flyttes produktionen af popler ind på land. Til sidst skal området passe sig selv, vokse til vildnis og vende tilbage til sin oprindelige funktion som yngleplads for fugle og som en del af naturens eget rensningsanlæg.

Kamp mod uret

Men skal Donau reddes, er det nødvendigt, at de ti lande langs floden gør en fælles indsats. Tidligere var jerntæppet i vejen, men da det politiske klima blev mildere, indså landene, at de var nødt til at samarbejde om at rette op på fortidens fejltagelser.

Donau-landene dannede en særlig arbejdsgruppe, som i en rapport har sat navn og adresse på de værste problemer. Konklusionen er, at genopretningen af Donau haster. →

Smukt ser det ud, men Donau floden transporterer hvert år store mængder gift fra de lande, den løber igennem, til Sortehavet, hvor den har sit udløb. Det er i sig selv en milepæl, at de ti lande, der omkranser floden, har erkendt, at samarbejde er nødvendigt for at redde den flydende livsnerve. Øverst til højre er det Ibziam Chatmaliev, som har opgivet at leve af fiskeri. Nu tjener han til livets ophold ved at være bådfører for WWF og den bulgarske skovstyrelses projekt på Vardim øen.

Det er ikke kun for dyr og planters skyld. I alt 20 millioner europæeres drikkevand risikerer at blive forringet. Derfor skal forureningen og den skadelige udnyttelse af floden og dens opland mindskes. Det kan blandt andet ske ved bæredygtige dyrkningsmetoder og moderne rensningsanlæg.

Jernporten

Men der er andre problemer, som rensningsanlæg og bæredygtige dyrkningsmetoder ikke kan løse. Problemer, som kræver samarbejde på tværs af landegrænser:

Grundvandspejlet er sænket på grund af vandkraftværkernes kunstige regulering (ved dæmninger) af flodens vandstand. De mange dæmninger gør også, at floden ikke går over sine bredder så ofte. Derfor tørster flodens skove, og vådområderne kan ikke rense vandet som før.

Længere oppe ad strømmen findes et eksempel på problemet. Her bryder Donau sig vej mellem Balkankæden og de Transsilvanske Alper på den serbisk-rumænske grænse. Stedet kaldes

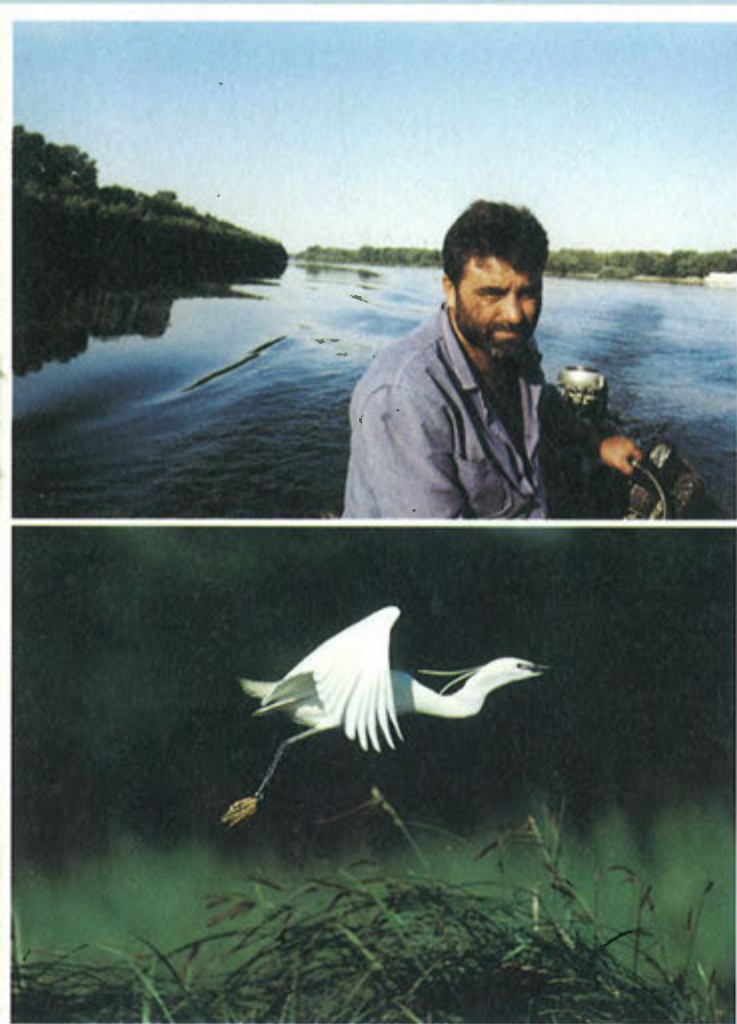
Jernporten, og her ligger et af verdens største vandkraftværker. Siden det blev indviet af Jugoslaviens og Rumæniens præsidenter, Tito og Ceaucescu i 1972, har man ikke kunnet regne med, hvor meget vand, der er i floden.

Det er faktisk et problem for pilorprojektet på de bulgarske øer. Træerne mangler vand på grund af dæmningernes indgriben i vandstandens naturlige rytme.

Men udover tørstende træer er dæmningerne - ifølge eksperterne - også skyld i, at drikkevandet i flodens opland er i fare. Når vandet lukkes ud af dæmningerne, sker det med så stor kraft, at flodsengen udhules og bliver dybere.

Flodens lavere leje dræner oplandet og sænker dermed grundvandspejlet.

Netop dæmningernes påvirkning af miljøet er et uhyre kompliceret problem at løse. Landene er afhængige af den energi, dæmningerne producerer, og derfor er det svært at kræve ændringer på området.

Fotos: P. Caron-Sygmæ / Øverst t.h. Morten Grøne

Samarbejde

Håbet for Donaus fremtid er trods alt stærkt og begrundet, især efter at det internationale samfund og store organisationer som eksempelvis WWF er begyndt at støtte processen. Og det er i sig selv en milepæl, at landene langs floden har erkendt, at samarbejde er nødvendigt for at redde den flydende livsnerve.

Trods samarbejde og massevis af gode viljer, er der fortsat en del mistillid og gensidige beskyldninger om ikke at gøre nok, landene imellem. Derimod arbejder de enkelte lande hver for sig fint sammen med WWF og andre internationale institutioner, understreger Philip Weller.

Man må huske, at floden engang var en strengt bevogtet grænse. Det tager tid at genopbygge tilliden mellem landene.

Weller understreger, at trods problemer af næsten enhver art, har redningsaktionen gode chancer for succes:

- Såvel regeringer som lokale har indset, at der må gøres noget. Deres indsats begynder så småt at bære frugt. Jeg er optimistisk, det er ikke en håbløs sag, siger Philip Weller. ■

Green Danube Programmet startede i 1995 og består af fem projekter:

Isar (Tyskland)

Her viser WWF, hvordan man kan drive skovbrug i vådområder. Projektet demonstrerer, at man kan tjene penge ved at dyrke de oprindelige træsorter i området, f.eks. ask og eg, og derved bevare og beskytte den oprindelige natur.

Central-Donau (Tjekkiet, Slovakiet, Østrig og Ungarn)

Her er floden rettet ud, der graves grus, og landbrugsdriften er intensiv, hvilket truer den biologiske mangfoldighed i området. WWF samarbejder med EU om at genoprette naturen i området. WWFs arbejde går ud på at informere de lokale om miljøbeskyttelse og vise, hvordan man kan fremme økologisk forsvarlig turisme. Landmændene informeres desuden om økologiske dyrkningsmetoder.

Drava Nationalparken (Kroatien og Serbien)

WWFs mål i dette område er at skabe en naturbeskyttelseszone på grænsen mellem Kroatien og Serbien. Oprettelsen af nationalparken er første skridt i arbejdet med at skabe forståelse for vigtigheden af at tage vare på miljøet. Men først skal området hjælpes igang, bl.a. ved at skabe job gennem bæredygtig turisme.

Donaus øer (Bulgarien)

Der er ca. 60 øer i den bulgarske del af Donau. De har alle stor økologisk betydning, men på en del af dem er den naturlige vegetation ødelagt af intensivt skovbrug. WWF viser med dette projekt, at de lokale indbyggere kan genskabe og beskytte den naturlige bevoksning på øerne ved at flytte produktionen af hurtigt-voksende popler ind på fastlandet.

- I Bulgarien er mindst 90 procent af de naturlige vådområder langs floden forsvundet i løbet af 100 år.
- Øernes størrelse svinger fra få hektar til over 2000 hektar.
- De er yngleplads for sjældne, truede fuglearter som f.eks. sort stork, havørn og pelikan.
- Fem forskellige arter af stor lever ved øerne.
- Elmetræerne på øerne er tilsyneladende - som de eneste i verden - immune overfor elmesyge.

Donaus delta (Rumænien og Ukraine)

Deltaet består af 18 særligt følsomme områder. Men Nicolae Ceausescu slogan omkring deltaet var: "Byg diger, dræn og skær bevoksningen ned." Deltaet lider desuden under overfiskeri, krybskytteri og forurening fra bl.a. turisme. WWF har ydet økologisk førstehjælp til deltaet i form af videnskabelig støtte og udstyr. WWFs pilotprojekter har slået huller i nogle af Ceausescus diger og genskabt gode ynglebetingelser for fisk og fugle i de oversvømmede områder.

Foto: Lars Thorsblad

Grøn information

Floden Donaus miserable tilstand rejser spørgsmålet, hvordan vi herhjemme kan mindske belastningen af vores egne søer, åer og havet omkring os. GRØN INFORMATION har følgende bud på renere spildevand fra de hjemlige afløb.

UDENDØRS:

Sprøjtemidler: Hvert år bruges der omkring 400 tons sprøjtemidler i danskernes haver. De giftige sprøjtemidler giver os en hurtig og nem måde at komme ukrudt, mælkebøtter og andet "skidt" til livs på. Det mest anvendte aktivstof i sprøjtemidler er glyphosat. Både glyphosat og stoffets nedbrydningsprodukt AMPA er flere steder fundet i vandløb og søer. Begge stoffer vurderes ifølge Miljøstyrelsen som giftige for vandlevende dyr.

Men hvorfor sprøjte, når man kan klare sig med andre gode "tricks"? I Grøn Informations folder "En guide til Haven og Miljø" kan man få flere gode råd om, hvordan haven holdes sprøjtefri. Folderen er gratis og kan bestilles på telefon **33 13 66 88**.

Bilvask: Når forårssolen begynder at titte frem, skal bilen også friskes lidt op. Haveslangen bliver fundet frem og spanden fyldes med et af de utallige bilplejemidler, som findes på markedet i dag. Sæbevandet løber selvfølgelig videre ned i kloakken, men det ender ikke altid i det kommunale rensningsanlæg. Nogle gange ender vandet urensset i naturen.

Brug derfor de mest miljøvenlige produkter - almindelige rengøringsmidler eller de miljømærkede bilplejemidler. Bilplejemidler, der har det nordiske miljømærke Svanen, forhandles i øjeblikket kun af FDB.

Træværk og fliser: Til fjernelse af alger på træværk og fliser anbefales det ofte at bruge specielle mur- og fliserengøringsmidler eller klorholdige produkter, som f.eks. Klorin. Problemet er, at de enten indeholder benzalkoniumklorid eller natriumhypoklorit, der begge betegnes som giftige i vandmiljøet.

Samtidig findes natriumhypoklorit på Miljøstyrelsens liste over uønskede stoffer. Som miljøvenligt alternativ kan man bruge

brun sæbe. Smør sæben på og lad den sidde et døgn. Skyl derefter med vand, og brug evt. en stiv børste til at skure rent med.

INDENDØRS:

Rengøringsmidler: Hvert år bruges der ca. 60.000 tons vaske- og rengøringsmidler, hvilket svarer til, at hver husstand bruger ca. 25 liter om året. Miljøvenlig rengøring drejer sig i al sin enkelhed om at bruge så få rengøringsmidler som muligt, og samtidig bruge de rigtige mængder. Der er strengt taget kun brug for tre rengøringsprodukter til den daglige rengøring: Et universalrengøringsmiddel, et håndopvaskemiddel og en kalkfjerner.

Køb rengøringsprodukter, der er mærket med det nordiske miljømærke Svanen eller det svenske miljømærke Bra Miljöval. Disse mærker betyder, at varen er blandt de mindst miljøbelastende indenfor sin gruppe.

Gå helt udenom klorholdige rengøringsmidler. De indeholder natriumhypoklorit, som danner organiske klorforbindelser, der er giftige for vandmiljøet. Undgå derudover produkter med EDTA og fosfonat. EDTA er en kompleksbinder, som danner giftige forbindelser med tungmetaller i vandet, og fosfonater er meget giftige for alger.

Vaskemidler: Tøjvaskemidler er det produkt fra private husholdninger, som belaster miljøet mest.

Danske husholdninger udleder 40.000 tons tøjvaskemidler med spildevandet hvert år. Det er vigtigt at bruge kompakte vaskemidler, da de bl.a. indeholder mindre fyldstof.

Derudover er det vigtigt at følge doseringsvejledningen på emballagen, dvs. dosere vaskemidlet efter vandet hårdhedsgrad. Der er kemiske stoffer i nogle af vaskemidlerne, som man bør gå udenom. Udover EDTA og fosfonater er det optisk hvidt, som er skadeligt for vandmiljøet.

De fem bedste:

1. Pas og plej din have uden brug af sprøjtemidler og kunstgødning - ring og bestil en gratis folder hos Grøn Information (33 13 66 88) og læs hvordan.
2. Brug almindelige rengøringsmidler til bilvasken eller køb produkter, som har det nordiske miljømærke Svanen.
3. Brug brun sæbe til at fjerne grønne belægninger på træ- og murværk.
4. Brug så få rengøringsmidler som muligt og køb de miljømærkede produkter.
5. Køb miljømærkede vaskemidler og doser efter vejledningen.

De fem værste:

1. Giftsprøjtning i haven.
2. Produkter med stoffet benzalkoniumklorid, når algerne skal fjernes.
3. Klorholdige rengøringsmidler.
4. Flydende vaskemidler med optisk hvidt, fosfonater og EDTA.
5. Rigeligt forbrug af vaskemidler og rengøringsmidler.

Af Bent Jørgensen

Den ny chimpanse

En chimpanse er ikke bare en chimpanse. Fra gruppe til gruppe har disse dyr forskellige jagtmetoder, forskellige redskaber, forskellige madvaner og sociale mønstre. Derfor taler nogle forskere idag om chimpanse-kultur - og hvor går så egentlig grænsen mellem dyr og mennesker?

Foto: Tony Stone Images

Vi er selv en slags chimpanser. Det siger i hvert fald den amerikanske biolog Jared Diamond, og mange biologer er enige med ham. Hvis det ikke var for den kulturelle fernis, er der mindre forskel på dig og en chimpanse, end der er på en afrikansk og en asiatisk elefant. For en halv snes år siden opdagede man, at chimpanser og mennesker deler 98,4 procent af deres arveanlæg. Forskellen mellem dem og os er med andre ord kun på 1,6 procent.

At vi og chimpansen har en fælles stamfar, vidste man nok, men man mente, at det var noget, der skjulte sig i fortidens tåger. Det var den

gængse opfattelse, at stamfaderen måtte have levet for mindst 15 millioner år siden. Men så kom forskerne med den afsløring, at det kun er 5 millioner år siden, at vore og chimpansernes veje skiltes.

Og 5 millioner år er kortere tid, end man måske tror. Forestil dig, at du tager din mor i hånden, og at hun tager sin mor i hånden, og at alle dine forfædre gennem de 500.000 generationer på den måde holder hinanden i hænderne. Så danner I en kæde på under 400 kms længde - som fra Skagen til grænsen. I den ene ende af kæden står du - i den anden ende en fortidsabe, som er din og chimpansens fælles stamfar.

Kys, omfavnelser og straf

Da man først kiggede nærmere efter, opdagede man hurtigt, at chimpansen ligner os mere, end det overfladiske bekendtskab i cirkus og zoologiske haver antydede.

Det begyndte med den engelske zoolog Jane Goodall, der i 1960 drog til Gombe i Tanzania for at studere chimpansens liv i den afrikanske natur, hvor den har hjemme.

Hun har fortsat sine studier lige siden, og de er fulgt op og suppleret af talrige zoologer andre steder i Afrika. Sam-

men har de tegnet et billede af en helt ny chimpanse.

Chimpansernes kropssprog minder påfaldende om vort eget. De holder i hånd og klapper hinanden opmuntrende på ryggen. De strækker hånden frem for at bede om noget, og de kysser hinanden - eller slår ud efter hinanden i raseri. Og når to venner møder hinanden, omfavner de hinanden.

De har sans for samarbejds kunst, og de opbygger alliancer, som de kan trække på i vanskelige situationer. Den hollandsk-amerikanske zoolog Frans de Waal mener, at chimpanser kan føle skyld og medfølelse, og at de ligefrem kender forskel på ret og uret.

Han (og mange andre zoologer) har f.eks. iagttaget, at det huskes, hvis en chimpanse vægrer sig ved at gengælde en tjeneste.

Moral på godt og ondt

Der er dem, der mener, at man kan se begyndelsen til en moral hos chimpanserne. Men i så fald har medaljen også en bagside. Der har vist sig, at de også kender til skånselsløse krige.

I en af de flokke, Jane Goodall studerede, udvandrede nogle af chimpanserne og slog sig ned syd for hovedflokken. Det noterede zoologerne sig

med interesse, for det viste, hvordan nye chimpansesamfund kan opstå.

Men der blev mere at notere. Den ny flok fik ikke lov at leve i fred. Hanner fra den store flok sneg sig ved flere lejligheder ind i deres territorium og lagde sig i baghold. En for en blev udvandrerne myrdet. Det endte med, at den store flok overtog udvandrernes territorium og et par af deres hunner.

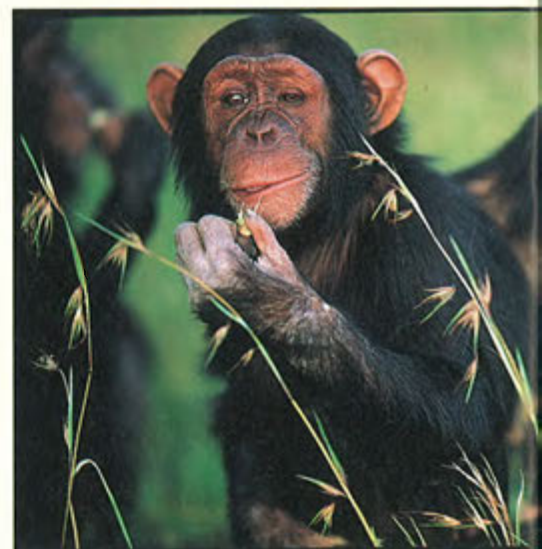
Efterretningerne om, at chimpanser kan gå i krig, blev modtaget med vantrø. Men zoologerne havde nogle få år tidligere fået et varsel om, hvad der var i vente. Da havde Jane Goodall nemlig opdaget, at chimpanser er jægere.

Også det kom som noget af et chok. Hidtil havde man regnet med, at de ligesom andre aber var vegetarer, der kunne supplere plantekosten med lidt insekter. Men nu viste det sig, at de også gerne sætter rødt kød på menuen.

Byttet er først og fremmest andre aber, men det kan også gå ud over antilopekid, vildsvinegrise og gnavere af forskellige slags.

Forskellige jagtmetoder

Interessant nok har chimpanser i forskellige dele af Afrika lidt forskellige

**Chimpanserne er de eneste aber - bortset fra os selvfølgelig
- der regelmæssigt bruger redskaber. De fisker f.eks. efter termitter og myrer
ved at bruge strå eller kviste, som de stikker ned i tuerne.**

måder at jage på. Hos chimpanserne i Gombe-reservatet, hvor Jane Goodall og hendes medarbejdere foretager deres studier, har jagten et noget tilfældigt præg. De samarbejder f.eks. ikke under jagten. Det gør derimod chimpanserne i Tai-skoven i Elfenbenskysten.

Når en flok Tai-hanner har fået øje på f.eks. en flok colobus-aber oppe i trækrønerne, fordeler de sig stilfærdigt på forskellige strategiske poster, mens de holder øje med hinandens bevægelser. Og når jagten så går ind, viser colobus-aberens flugtveje sig ofte at være afskåret - og det ender med, at en eller flere bliver chimpansernes bytte. Metoden giver Tai-chimpanserne større udbytte af jagten end chimpanserne i Gombe.

Der er andre forskelle i jagtmetoderne, som gør, at Tai-chimpanserne virker som professionelle jægere - Gombe-chimpanserne snarere som søndagsjægere. Man kan også sige det på den måde, at chimpanserne i Gombe og Tai har hver deres jagtkultur.

Chimpanserne er de eneste aber - bortset fra os selvfølgelig - der regelmæssigt bruger redskaber. De fisker f.eks. efter termitter og myrer ved at bruge strå eller kviste, som de stikker ned i tuerne.

Ofte tildanner de kvisten ved at fjerne generende sidegrene og blade. De fremstiller med andre ord et redskab - hvor primitiv en produktion, det end må siges at være.

Chimpanser kan også bruge pinde til at grave efter rødder med, og de bruger gennemtyggede blade som en slags svamp, når de vil søbe vand op af f.eks.

en hul træstamme. I øvrigt bruger de også blade som en slags servietter, hvis de f.eks. har trådt i et eller andet.

Og de bruger en sten som hammer, når de skal have hul på genstridige nødder, og nogle nødder har så hårde skaller, at det er nødvendigt at bruge én sten som

og fandt forskellige redskaber og forskellige måder at bruge redskaberne på - og tilmed forskellige måder at gå på jagt på - ville man uden tøven tale om kulturforskelle. Derfor er nogle forskere begyndt at tale om forskellige chimpanse-kulturer.

ambolt og en anden som hammer. Lokale folk bruger ganske samme teknik, og skoven kan efter sigende genlyde af de voldsomme slag fra mennesker og chimpanser, der arbejder næsten side om side for at få fat i de næringsrige nøddekerne.

Kulturforskelle

Men det er ikke alle chimpanseflokkene, der bruger samme slags redskaber - eller bruger dem på samme måde. Det er for eksempel kun en enkelt chimpanseflok, der benytter hammer-og-ambolt-teknikken for at få hul på de hårdskallede nødder. De samme nødder findes andre steder, men der værdiger chimpanserne dem ikke et blik. Tilsyneladende aner de ikke, hvordan man får hul på dem. Hvis man studerede menneskestammer

Der er flere "kulturelle" forskelle mellem chimpanseflokkene. Chimpanser har f.eks. vist sig at bruge naturmedicin. De spiser bestemte planter for at holde maven i orden. Men de forskellige flokke holder sig ikke til de samme planter.

Også i det sociale liv afspejler forskellene sig. F.eks. er det hos en af chimpansegrupperne kutyme, at hannerne tager et blad mellem tænderne, når de vil tiltrække sig en huns opmærksomhed. Den slags dikkedarer springes over hos andre chimpanser.

Om den ene eller den anden opførsel er mest kultiveret, må man lade chimpanserne afgøre. Men det er under alle omstændigheder med til at tegne billedet af en chimpanse med kultur. ■

Foto: WWF

Syreregn truer sjældnen fugl

Ved århundredets start ynglede flere tusinde par sortterner i danske hedemoser og især på oversvømmede enge. Nu er arten på nippet til at forsvinde med kun omkring 50 par tilbage. Tilbagegangen skyldes opdyrkning og dræning. Men for nylig har forskere opdaget, at syreregn måske er en væsentlig årsag til tilbagegangen for de sortterner, der ynglede i de sure, næringsfattige hedemoser. I en hollandsk mose havde naturgenopretning skabt nyt håb om fremgang for bl.a. sortterner. Men på trods af, at arten trofast forsøgte at yngle, var der ingen unger, der blev flyvefærdige. Årsagen viste sig at være kalkmangel, som betød, at skelettet ikke blev udviklet. Knoglerne i både vinger og ben brækkede på de endnu små unger, og de døde. Tidligere fik ungerne et vigtigt kalktilskud, når de blev fodret med fisk, men på grund af syreregn er de hollandske hedemoser igennem dette århundrede blevet så sure, at de naturlige fiskebestande er forsvundet. For at teste sammenhængen gav man ungerne i tre reder et kunstigt kalktilskud, og her blev 75 % af ungerne flyvefærdige.

To bramgæs i en flok af kortnæbbede gæs. Foto: Biofoto

Beskyttelse får gås til at opgive trækket

Den sorthvide bramgås har længe været kendt for sine fantastiske træk fra ynglesteder i det kolde arktis til Europa, men i disse år bliver en del af bestanden endnu mere kendt for en ny, helt usædvanlig og radikal omlægning af trækket. Bestanden på de russiske øer Novaja Semlja flyver over 3000 km til deres foretrukne overvintringspladser i Holland. Under forårstrækket har denne bestand en vigtig rasteplass på den svenske ø Gotland, der er sidste stop inden den afgørende flyvning op til ynglepladserne højt mod nord.

Men i 1971 undlod et par den lange flyvning og ynglede i stedet med held på Gotland. Mange andre er siden fulgt efter, og i dag yngler over 2000 par bramgæs på en række lokaliteter i Østersøområdet, bl.a. også enkelte danske.

I 1988 tog et mindre antal bramgæs så at sige skridtet fuldt ud og droppede trækket helt, og de er nu standfugle i Holland. Arten nyder en meget mere effektiv beskyttelse i dag, hvorfor den nu hollandsk-russiske bestand er steget fra 20.000 til over 130.000 fugle i løbet af de seneste 40 år. Det kan således tænkes, at arten tidligere var tvunget til sit lange træk mod nord, fordi kun her i de barske arktiske egne var menneskets efterstræbelse så ringe, at overlevelse var mulig.

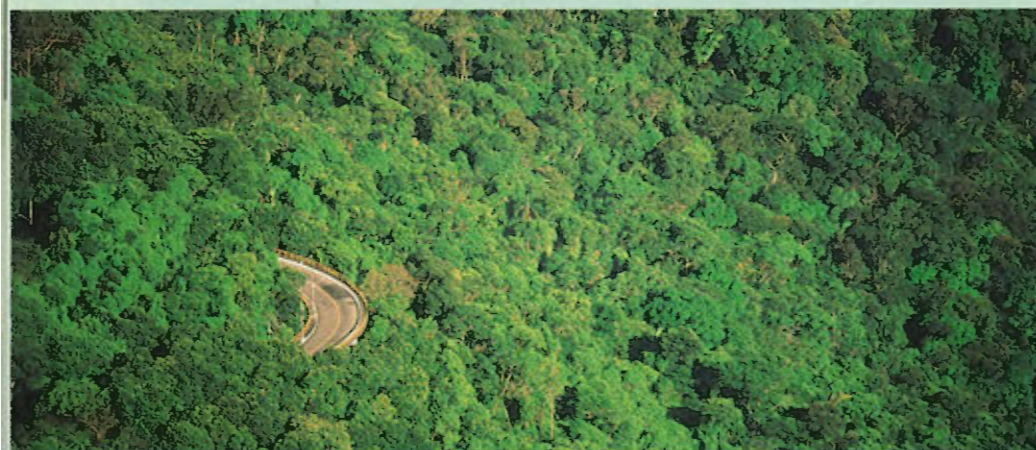

Foto: Tony Stone Images

Sidste chance for Atlanterhavs-regnskoven

Regnskoven langs den sydamerikanske Atlanterhavskyst havde engang den måske største mangfoldighed af dyr og planter på Jorden. Sådan er det ikke mere. Kun 5% af den oprindelige skov er tilbage og dækker nu et samlet areal på 54.000 km² (lidt over Danmarks størrelse). Samtidig er den opdelt i et stort antal små grønne øer, omgivet af opdyrket land. Og af det tilbageværende skovareal er det endda kun en tiendedel, der er udlagt som beskyttet område.

Den sydamerikanske Atlanterhavsskov er et af Jordens mest truede økosystemer. I erkendelse af dette har de tre involverede lande - Brasilien, Argentina og Paraguay - langt om længe udarbejdet en fælles strategi for at redde de sidste skove. Under initiativet, der kaldes "Trinational Green Corridor", samarbejder repræsentanter fra landenes myndigheder, private organisationer, bl.a. WWF Verdensnaturfonden, universiteter m.m. De tre lande har allerede forpligtet sig til at sikre en del af de tilbageværende skove. Lokalbefolkningen inddrages for at sikre forståelse og aktiv medvirken i beskyttelsen af skovene. Det er første gang i Sydamerika, at tre lande samarbejder om det fælles mål at beskytte en bestemt naturtype.

Verdens mest truede kat er spansk

Når talen falder på truede katte vil de fleste tænke på de store og prægtige arter som tiger, sneleopard eller gepard. Men verdens mest truede kat er faktisk europæisk. Man regner med, at kun omkring 1200 voksne dyr er tilbage af den spanske los, der engang var udbredt over hele den iberiske halvø. I dag dækker artens udbredelse i Spanien under 2% af landets areal. Yderligere er bestanden opdelt i 9 delbestande, der på grund af intensiv opdyrkning og byudvikling er blevet helt adskilt fra hinanden. Hovedbestanden på næsten 800 dyr findes i et sammenhængende område, og kun her gives arten i øjeblikket en reel chance for at overleve. De andre delbestande består af kun 13 - 63 dyr. Den spanske regering har et program under udvikling, der både skal sikre artens sidste levesteder men også fokusere på trivslen for den vilde kanin, der er det foretrukne byttedyr for den spanske los.

Foto: FOCI

Flere hvidhvaler

Antallet af hvidhvaler er øget i farvandet ud for St. Lawrence floden i Quebec i Canada, så der nu er omkring 1.000 dyr. Området var engang et af hvidhvalernes vigtigste tilholdssteder i verden, men i 1970'erne var der kun 300 hvidhvaler tilbage, hvilket skyldtes forurening og kraftigt jagttryk. De senere års glædelige fremgang er resultatet af en klar reduktion af forureningen og samtidig begrænsning af jagten. Der er dog endnu langt til de 20.000 hvidhvaler, området husede i slutningen af 1800-tallet.

Foto: WWF

Foto: Tony Stone Images

Yderligere sikring af paradis-øer

Myndighederne på øgruppen Seychellerne i Det indiske Ocean tager nu yderligere skridt for at beskytte de smukke øer, der huser en helt enestående flora og fauna. Mange arter af dyr og planter forekommer ingen andre steder i verden, og øernes tilnavn Edens Have virker helt berettiget. Seychellerne er naturligt nok et meget attraktivt rejsemål for turister, og alene fra Skandinavien kom der sidste år 3.000 gæster til de eksotiske øer. Men det er dyrt og ret eksklusivt, og det ønsker myndighederne at fastholde. Man siger klart nej til charterturisme, primært for at beskytte naturen og gøre det til en kvalitetsoplevelse at besøge øerne. I forvejen må intet hus eller hotel være højere end en palme, og selv om øerne har nogle af verdens bedste strande, ser man kun få mennesker på dem. Myndighederne har nu indført nye miljø-turistafgifter, der skal bidrage til at beskytte miljøet og naturen på øerne. Der sættes et loft over antallet af turister, og der tages skridt til at frede endnu flere arealer på øerne for at bevare det sjældne dyre- og planteliv. I forvejen er næsten 50% af landarealet strengt fredet.

Mere skånsom træfældning i Canada

I juni 1998 annoncerede et af verdens største tømmerfirmaer, MacMillan Bloedel, at det ville ændre sine metoder for træfældning i de store arealer med oprindelig, gammel naturskov i det vestlige Canada. Firmaet har eneret på skovfældning i et område på 1 million hektar i delstaten British Columbia, men har haft store økonomiske tab, bl.a. som følge af internationale kampanjer, rettet mod forbrugere af træprodukter. Kampanjerne fokuserede på firmaets måder at drive fældningen på.

Tømmerfirmaet har nu besluttet helt at afholde sig fra træfældning i 70% af det areal, hvor man har fældningsret, og samtidig begrænse selve fældningen til mange små blokke af maksimalt 1 hektars størrelse. Derved undgår man den stærkt naturødelæggende såkaldte renafdrift, hvor store sammenhængende arealer lægges helt øde for træer.

Foto: FOCI

POSTBESØRGET BLAD

(0900 KHC) (51161)

Adresseringen er udskrevet fra WWF
Verdensnaturfondens medlemsregister
på edb.

Vedvarende adresseændring
bedes meddelt til postvæsenet.
(Flytteblanketter fås på posthuset)

Giv dig selv og naturen en gevinst

WWF Verdensnaturfonden og pengeinstituttet
MERKUR har i fællesskab oprettet en ny form for
opsparingskonto. NATURKONTO er ideel til løben-
de opsparing, terminsopsparing, reservekapital eller

opsparing til børnene. Du får en fornuftig rente på
1.5%, og WWF Verdensnaturfonden modtager 1.5%
til sit naturbevarende arbejde.

Hvis du kunne tænke dig at få mere at vide om,

hvordan du kan tilgodese
både din egen økonomi og
Jordens truede dyr og plan-
ter, så send kuponen i dag.
I løbet af få dage modta-
ger du brochuren "Natur-
konto - opsparing med side-
gevinster."

☐ JA TAK. Send mig venligst information
om WWFs NATURKONTO og det
almennyttige pengeinstitut MERKUR.

Modtager
betaler
portoen

Navn:

Gade:

Postnr.: By:

Telefon:

WWF
Verdensnaturfonden

Ryesgade 3 F.
+++1043+++
2200 København N